

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI ZAMONAVIY INTERAKTIV METODLAR ASOSIDA KREATIV FIKRLASHGA OID KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Smetova Jumabiyke Hamidullayevna

Toshkent amaliy fanlar Universiteti

Pedagogika kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya. Zamonaviy sharoitda ta’limning asosiy vazifasi ijodiy fikrlashga o‘rgatishdir. Bo‘lajak pedagoglarni kreativ fikrlashga oid kompetensiyasini rivojlantirishda zamonaviy interaktiv metodlardan foydalanishning afzalliklari, haqida yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, interaktiv metodlar, o‘qituvchi texnologiya, ijodkorlik, metodologiya.

Аннотация. Основная задача образования в современных условиях – научить творческому мышлению. Будут разъяснены преимущества использования современных интерактивных методов в развитии компетентности творческого мышления будущих педагогов.

Ключевые слова: творческое мышление, интерактивные методы, образовательные технологии, креативность, методика.

Abstract. The main task of education in modern conditions is to teach creative thinking. The advantages of using modern interactive methods in the development of creative thinking competence of future pedagogues will be explained.

Keywords: creative thinking, interactive methods, educational technologies, creativity, methodology.

Rivojlanishning innovatsion yo‘lini tanlash, yuqori texnologiyalarni yaratish va amalga oshirish, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida bilim va ma’lumotlarning o‘sib borayotgan o‘rni yuqori malakali mutaxassislariga katta talab qo‘ymoqda.

Bo‘lajak o‘qituvchilar o‘zlarining kreativ fikrlash qobiliyatlarini qulay muhitda to‘la namoyon qilishlari mumkin. Bo‘lajak pedagoglarda kreativlikni odatga aylantirish orqaligina kreativ fikrlash ko‘nikmasini muvaffaqiyatli shakllantirish mumkin. Bu jarayonda ular tomonidan mavzu mazmunining puxta anglanishi va

kreativ fikrlash ko'nikmalarini baholashda qo'llaniladigan metod va vositalar muhim ahamiyat kasb etadi. Bo'lajak o'qituvchilarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda pedagog alohida o'rin tutadi. Bu jarayonda pedagogning roli auditoriyada kreativlik muhitini yaratishdan iborat. Vaholanki, pedagog guruhda bo'lajak o'qituvchilar o'zini erkin seza oladigan va o'z fikrlari, g'oyalari bilan bo'lisha oladigan muhit yaratishi lozim. Bo'lajak o'qituvchilar inson ongida yuz berayotgan jarayonlarni yanada faollashtirish uchun o'rnatilgan qonun qoidalar, standartlardan chetga chiqib, turli savollar berishda erkin harakat qilishlari kerak. Pedagog bo'lajak o'qituvchilardagi kreativlikni noodatiy g'oyalarni o'rtaga tashlash va ularni verbal va noverbal tarzda rag'batlantirish orqali qo'llab-quvvatlaydi. Pedagogning bo'lajak o'qituvchilar berayotgan kreativ g'oyalariga nisbatan tog'ri munosabati ularning mumkin bo'lgan va mumkin bo'lmagan shartlarni anglashida muhim ahamiyatga ega.

Muayyan omillar pedagoglarda kreativlik sifatleri, malakalarini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli pedagogik jarayonda pedagoglar ushbu omillarni bartaraf etishga e'tibor qaratishlari lozim. Quyidagi omillar shaxsda kreativlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi:

- 1) tavakkal qilishdan qochish;
- 2) fikrlash va xatti-harakatlarda qo'pollikka yo'l qo'yish;
- 3) shaxs fantaziyasi va tasavvurining yuqori baholanmasligi;
- 4) boshqalarga tobe bo'lish;
- 5) har qanday holatda ham faqat yutuqni o'ylash[5].

Kreativ muhitda pedagog bo'lajak o'qituvchilar diqqat-e'tiborini jalb etish maqsadida biror bir yangilikdan foydalanadi. Qiziquvchanlik va shubhani uyg'otuvchi ma'lumot, bo'lajak o'qituvchilarni o'ziga jalb etib, ularda o'qishga bo'lgan intilishni kuchaytiradi. Oliy ta'lim muassasalarida ham pedagoglar bo'lajak o'qituvchilarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda ularning jamoa bo'lib, kichik yoki katta guruhlarda ishlashlari uchun zarur shart-sharoitni yaratib bera olishlari zarur. Zero, katta va kichik guruhlarda ishlash jarayonida bildirilgan har qanday fikrni kreativ jihatdan rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi.

Har bir pedagogning o'zini o'zi rivojlantirishi va o'zini o'zi namoyon eta olishi bevosita uning kreativlik qobiliyatiga egaligi bilan bog'liq. Odatda pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari pedagogik muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va o'zaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali ta'minlanadi. Kreativ shaxsning shakllanish bosqichlari:

1-bosqich: Pedagogik, psixologiya, falsafa, estetika kabi fanlar (turkum fanlar)ning nazariy-metodologik asoslarini o'zlashtirish.

2-bosqich: O'zlashtirilgan nazariy bilimlarni uzlukli va uzluksiz pedagogik amaliyot davrida, shuningdek, amaliy mashg'ulotlar va mustaqil ta'lim jarayonida amaliyotga tadbiq etish ko'nikmalarini hosil qilish.

3-bosqich: Mustaqil ravishda o'qib-o'rganish va ijodiy izlanish asosida hosil qilingan amaliy ko'nikmalarning malakalarga aylanishiga erishish.

4-bosqich Mavjud nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarga tayangan holda kasbiy faoliyatni samarali tashkil etishga psixologik jihatdan tayyorlanish. Pedagog tomonidan ushbu shakllarda kasbiy faoliyatning samarali tashkil etilishi uning kreativligi qay darajaa ekanligiga bog'liq bo'ladi. Kreativ fikrlash har bir ijtimoiy sohada yaqqol aks etishi mumkin. O'qituvchining ijodkorligi esa u tomonidan tashkil etiladigan kasbiy faoliyatni tashkil etishga ijodiy (kreativ) yondashuvida aks etadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra talabalarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda quyidagi ish shakllaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega:

- ma'lumotlarni tahlil etish, tezkor qarorlar qabul qilish, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi treninglarni tashkil etish;
- tasavvurlarni va obrazli qarashlarni shakllantirishga yo'naltirilgan ijodiy mashqlar, topshiriqlarni bajarish;
- keyslar bilan ishlash;
- guruhiiy ish shakllari va debatlarni tashkil etish;
- O'quv loyihalarini tayyorlash;
- portfoliolarni shakllantirish;
- kastinglar uyushtirish;
- to'garaklar faoliyatini yo'lga qo'yish.

Talabalarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantiruvchi omillar:

- kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, kreativ faollikni shakllantirish, o'quv jarayonini izlanuvchilik hamda muammoli tadqiqotchilik yo'nalishlarini kuchaytirish;
- talabalarning muammolarni ijodiy yechish va yaratuvchilik faoliyatlarini rivojlantirish vaziyatlarini tashkil etish;
- talabalarning kreativ faoliyat tajribasiga kasbiy zaruriyat va istiqboldagi kasbiy faoliyat mazmunining tarkibiy qismi sifatida yondashishlariga erishish;
- talabalarning kasbiy ko'nikma va layoqatlarini rivojlantirish jarayonini interfaol metodlar va texnologiyalar ustida ishlash asosida rivojlantirishga yo'naltirish, ularda mustaqil ijodiy faoliyat ko'rsatish, mustaqil bilim olish, o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-

o'zini bilish, o'z mavqeiga ega bo'lish, talabalarning mustaqil ishlash layoqatlarini faollashtirish, bu jarayonda ularning kreativ fikrlashlariga erishish;

- talabalarning kreativ layoqatlarini namoyon qilishlari uchun qulay ijodiy hamkorlik muhitini vujudga keltirish kabilardan iboratligi aniqlandi.

Interaktiv ta'lim - faol o'qitish uslubining turlaridan biri. Interaktiv o'rganish bilan o'zaro munosabat nafaqat o'qituvchi va talaba o'rtasida, balki barcha tinglovchilar bilan aloqa qilish va birgalikda ishlash (yoki guruhlar) o'rtasida amalga oshiriladi. Interaktiv ta'lim usullari har doim shovqin, hamkorlik, qidirish, muloqot, odamlar yoki odamlar o'rtasidagi o'yin va axborot muhiti hisoblanadi. O'qituvchining mashg'ulotlarda faol va interaktiv usullarini qo'llash orqali o'qituvchi tomonidan o'rganilgan materialning miqdori 90 foizga etadi.

Interaktiv ta'lim vositalari

Interaktiv usullarni qo'llash oddiy oddiy ko'rgazmalar, plakatlar, xaritalar, modellar va boshqalar bilan boshlandi. Bugungi kunda interaktiv ta'limning zamonaviy texnologiyalari eng so'nggi jihozlarni o'z ichiga oladi:

interfaol taxtalar;

planshetlar;

kompyuter simulyatorlari;

virtual modellar;

plazma paneli;

projektorlar;

noutbuklar va boshqalar.

O'qitish jarayonida interaktivlik quyidagi vazifalarni hal qilishga yordam beradi:

-taqdimot materialining taqdimotini motilliyini kiritish bilan interaktiv muloqot qilish uchun qoldirish;

-kartada diagrammalar, formulalar va diagrammalar yaratish kerak bo'lmagan vaqtni tejash;

O'rganilgan materialni topshirish samaradorligini oshirish, chunki interfaol ta'lim vositalari talabaning turli hissiy tizimlarini o'z ichiga oladi;

guruh ishlarini yoki o'yinlarni tashkil etishning qulayligi, tomoshabinlarni to'liq jalb qilish;

o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida chuqur aloqani o'rnatish, jamoa ichidagi iqlimni yaxshilash.

O'qitishning interfaol usullari - o'yinlar, muhokamalar, sahna tayyorlash, treninglar, treninglar va h.k O'qituvchidan maxsus metodlardan foydalanishni talab qilish. Ushbu texnikaning ko'plari mavjud va turli uslublar odatda sessiyaning turli bosqichlarida qo'llaniladi:

jarayonda ishtirok etish uchun ular "miya bo'roni" dan foydalanishadi, vaziyatni muhokama qilishadi va o'ylaydilar;

darsning asosiy qismida klasterlar, faol o'qish, bahslar, ilg'or ma'ruzalar, biznes-o'yinlar;

Fikrlar qabul qilish uchun "tugatilmagan taklif", insho, ertak, mini-kompozitsiyalar kabi kutish zarur.

Interaktiv ta'limning psixologik va pedagogik shartlari:

Muvaffaqiyatli ta'lim olish uchun ta'lim muassasasining vazifasi - shaxsning maksimal muvaffaqiyatga erishish uchun sharoit yaratish. Interaktiv ta'limni amalga oshirish uchun psixologik va pedagogik shartlar quyidagilardan iborat:

trening ishtirokchilarining ushbu ta'lim turi uchun tayyorligi, zarur bilim va ko'nikmalar mavjudligi;

sinfda ijobiy psixologik muhit, bir-biriga yordam berish istagi;

tashabbusni rag'batlantirish;

har bir talabaga individual yondashuv;

barcha kerakli o'quv muassasalarining mavjudligi.

Interaktiv ta'lim usullarini tasniflash

Interaktiv ta'lim texnologiyalari individual va guruhga bo'linadi. Jismoniy shaxslar o'qitish va amaliy mashg'ulotlarni bajarishni o'z ichiga oladi. Guruhdagi interfaol usullar uchta kichik guruhga bo'linadi:

munozarali munozaralar, munozaralar, miya bo'roni, amaliy tadqiqotlar, vaziyatni tahlil qilish, loyihalarni ishlab chiqish;

O'yin - biznes, hikoya-o'rni, didaktik va boshqa o'yinlar, intervyular, o'yin o'ynash, sahnalash;

trening metodlari - psixotexnika o'yinlari, barcha turdagi treninglar.

Interaktiv shakllar va o'qitish metodikasi o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish uchun interaktiv shakllar tanlash, o'qituvchi usulning mosligini hisobga olish kerak: treningning mavzusi, maqsad va vazifalari;

guruhning o'ziga xos xususiyatlari, tinglovchilarning yoshi va intellektual qobiliyatlari;

dars jadvali;

o'qituvchining tajribasi;

o'quv jarayonining mantiqi.

Hozirgi kunda eng ommaviy interfaol ta'lim metodlari quyidagilar sanaladi:

Interfaol metodlar: "Keys-stadi" (yoki "O'quv keyslari"), "Blist-sO'rov", "Modellashtirish", "Ijodiy ish", "Muammoli ta'lim" va b.

Interfaol ta'lim strategiyalari. "Aqliy hujum", "Bumerang", "Galereya", "Zigzag", "Zinama-zina", "Muzyorar", "Rotastiya", "Yumaloqlangan qor" va k. Interfaol ta'lim metodlari tarkibidan interfaol ta'lim strategiyalarini ajratishda guruh ishini tashkil qilishga yondashuv ma'lum ma'noda strategikyondashuvga qiyoslanishiga asoslaniladi. Aslida bu strategiyalar ham ko'proq jihatdan interfaol ta'lim metodlariga tegishli bo'lib, ularning orasida boshqa farqlar yo'q.

Interfaol grafik organayzerlar: "Baliq skeleti", "BBB", "Konsteptual jadval", "Venn diagrammasi", "T-jadval", "Insert", "Klaster", "Nima uchun?", "Qanday?" va b. Interfaol grafik organayzerlarni ajratishda bunday mashg'ulotlarda asosiy fikrlar turli grafik shakllarda yozma ko'rinishda ifodalanishiga asoslaniladi. Aslida bu grafik organayzerlar bilan ishlash ham ko'proq jihatdan interfaol ta'lim metodlariga tegishli bo'lib, ularning orasida boshqa farqlar yo'q.

Aqliy hujum:

Interaktiv aqliy hujum asosan guruh mashg'ulotlarida o'tkaziladi. Jarayon ijodiy fikr va g'oyalarni shakllantirish uchun foydalidir. Aqliy hujum o'quvchilarga birgalikda ishlashni o'rganishga yordam beradi va eng avvalo bir-biridan o'rganadi. Siz ular o'ylab topgan barcha ajoyib g'oyalardan hayratda qolasiz!

O'qituvchi va talaba:

Talabalarga oxirgi darsning asosiy fikrlari haqida fikr yuritishga ruxsat bering. Keyin o'quvchilaringizni juftlashtiring va ularga 2 ta rol ni tayinlang. Ulardan biri o'qituvchi, ikkinchisi esa talaba. O'qituvchining vazifasi asosiy fikrlarni chizish, talabaning vazifasi esa o'z ro'yxatidagi nuqtalarni eslatib o'tish va o'qituvchi o'tkazib yuborgan 2 dan 3 gacha nuqtalarni chiqarishdir.

O'ylab ko'ring, juftlashing va baham ko'ring:

Muayyan mavzu atrofida muammo yoki savol qo'ying va o'quvchilaringizni juftlashtiring. Har bir o'quvchiga to'g'ri xulosa chiqarishlari uchun etarli vaqt bering va bolalarga o'z xulosalarini o'z ovozlari bilan baham ko'rishlariga imkon bering. Shunday qilib, o'quvchilaringiz mashg'ul bo'ladi, muloqot qiladi va har qachongidan ham ko'proq sinfni eslaydi.

Interfaol ta'lim metodlarini ko'pincha turli shakllardagi o'quv mashg'ulotlari texnologiyalari bilan bir vaqtda qo'llanmokda. Bu metodlarni qo'llash mashg'ulot ishtirokchilarining faolliklarini oshirib, ta'lim samaradorligini yaxshilashga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, oliy ta'lim tizimiga kreativ kompetentli yondashuvning joriy etilishi ta'lim maqsadi, mazmuni, o'qitish shakli, o'qitish usullari, pedagogik texnologiyalari, nazorat usullarini hamda ta'lim beruvchi va

ta'lim oluvchi o'rtasidagi munosabatlarida jiddiy o'zgarishlarni amalga oshirishni talab etadi. Shunga ko'ra, oliy ta'lim muassasalarida ta'limni tashkil etishning mavjud shakllari bo'lgan ma'ruza, amaliy, seminar va laboratoriya mashg'ulotlarini mazmun jihatidan o'zgartirish nazarda tutiladi. Ma'ruza darslarini muammoli ta'lim shaklida, seminar darslarni kreativ tafakkurni va amaliy mashg'ulotlarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan bo'lishligi maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Тест креативности Торренса. Диагностика творческого мышления <http://psycabi.net/testy/577-test-kreativnosti-torrensa-diagnostika-tvorcheskogomyshleniya>.
2. Pedagogik kompetentlilik va kreativlik asoslari" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma. :- Toshkent 2015,40 b.
3. Роу А.Дж. Креативное мышление / Пер.с.англ. В.А.Островкого. М.: НТ Пресс, 2007,176с.
4. O.U.Avlayev, S.N. Jo'rayeva, S.P.Mirzayeva "Ta'lim metodlari" O'quv-uslubiy qo'llanma, "NavrO'z" nashriyoti, Toshkent – 2017